MONITOR
Na R. P. 1775.

Nro: LXXXIV.

Dnia 21. Pazdziernika.

Jlle (Deus) legis huius inventor, diſceptator, lator : cui qui non parebit, ipse ſe fugiet, ac naturam hominis aſpernabitur; atque hoc ipso luet maximas pœnas; etiamſi cæteris ſupplicia, quæ putantur, effugerit.

Cic: de Republ: apud Lactant.

CZęſte ſłyſzeć nam ſię daią rozmowy o *pożytku*, rzeczach *ſprawiedliwych* y *uczciwych*, o *porządku* y *przyſtoyności* : z tym wſzyſtkim częſtokroć nie okryślamy z doſkonałym wyrażeniem rożnych tych słow , y mięſzamy razem w myślach naſzych niektore z tych wyobrażeń. Błąd ten

rozſądney doſkonałości czyni zawſze zatrudniaiące w rozmowie zamięſzania, przeto ieżeli chcemy ſię w tym obiaśnieć, potrzeba iak naydokładnieyſzym rozrożniać ſpoſobem, y iak w nayiaśnieyſzych wyrazach okryślać wſzyſtkie rzeczy.

Możnaby mowić, iak ſię zdaie, że ſprawa pożyteczna ieſt ta, ktora ſama przez ſię dąży do zachowania człowieka y iego doſkonałości. Lecz potrzeba rozrożnić według zwyczaynego mowienia dwa rodzaie pożytku, w ktorych znayduie ſię ieden, nie okazuiący ſwoiey własności tylko rozſądkowi zepſutemu od bezrządnych namiętności, ktore to nie troſzcząc ſię bynaymniey o przyſzłość, wiążą nas iedynie do pożyteczności ninieyſzych tylko y przemiiaiących: y w tym rozumieniu brał *Horacyusz* pożytek, gdy mowił:

Atque ipsa utilitas, juſti propè mater & æqui. Agezylaus nie miał także o nim innego wyobrażenia, gdy utrzymywał,

mywał, że wſzyſtko to, cokolwiek było pożytecznego Lacedemonii, było dobrem, y z powodu tey Moralności potwierdził uczynione gwałtowności prawu narodu ludzkiego nayobrzydliwſze. Zdrady także Rzymian przeciw obywatelom ſtarey Francyi czyli Gallom y Kartaginy: zamyſł zaboyſtwa Porseny &c. z tego wypłynęły źrzodła. Wſtrzymam ſię od pokazania przykładow czaſow naſzych, ktore tak nader za oświecone mamy, á przecież y te coraz bardziey zaczynaią ſię ćmić y oczerniać.

Ale inny ieſt pożytek, maiący za grunt ſwoy światło prawego rozumu, ktory nie ma baczności na to tylko, co ieſt przed naſzemi oczami, lecz roztrząsa we wſzyſtkim naſtępności. Tak rozum ten oświecony to tylko ſądzi prawdziwym bydź pożytkiem, co właſność ſwoią pożytkuiącą utrzymuie każdego czaſu, w każdey okoliczności y dla wſzyſtkich ludzi, potępia przeciwnie te ślepe żądze, pobudzaiące nas

 do

do wzdychania za iakąkolwiek korzyścią momentalną, z ktorey wynika potym zbior nieszczęśliwości.

Uczciwą rzeczą tę tylko możemy nazywać, ktorą uważamy bydź zgodną z prawego rozumu przepisami, przyzwoitą godności naszey natury, zasługuiącą na pochwalenie naszych wspołobywatelow, á sprawuiącą zatym temu, ktorego iest dziełem, honor, szacunek y uszanowanie. Potrzeba tu uważyć, że pochwalenie, ktore tu umieszczamy w tym wyrażeniu, powinno bydź określone maleńką osob liczbą, to iest, tych ludzi cnotliwych, ktorzy nie daią imienia spraw pożytecznych y uczciwych, tylko tym dziełom, ktore dążą rzeczywiście do udoskonalenia szczegulnych osob, á przez to samo do ogulnego towarzystwa pożytku. Lecz ludzie ci, o ktorych wzmiankę uczyniliśmy, tak w małey znayduią się liczbie, iako szacunek ludzkości. Nayliczniey szy

zbior,

zbior, y ktory bezmała sam składa cały rodzay ludzki, iest ten, w ktorym ludzie iedynie przywiązani do swego interessu, na żadną inną okoliczność nie maią względu y baczności. Ci ludzie zanurzeni całkiem iedynie w dobrym swoim, nie daią imienia uczciwości, tylko czynnościom, ktore im są osobiście użyteczne. Tak Sędzia uwolniaiąc winowaycę, Minister wynosząc na godność niegodnego Obywatela, pierwszy y drugi iest człowiek zacny u tych oboyga; ale gdyby Sędzia skarał, Minister odmowił, będą zawsze niesprawiedliwi w oczach winowaycy y nieznayduiącego względu Obywatela. Policzono w liczbę Bogow, mniemanych Bohatyrow, ktorzy niegodni byli nawet imienia ludzkiego; iako to, zdziercow, nieprzyiacioł sprawiedliwości y pokoiu, ktorzy pragnęli tylko powszechne uczynić zniszczenie y kraiow spustoszenie, te dzikie furye, ktorych ślepa wyniosłość całym światem ograniczona być nie mogła, tych barbarzyńcow, ktorzy pars-

kali

kali ſamym tylko morderſtwem y wylewem krwi ludzkiey. Tych gwałcicielow publicznego pòkoiu; burzycielow Miaſt y Kroleſtw, uciążaiących ziemię, słowem Tyranow całego plemienia ludzkiego. Otoż czynności uczciwe według zwyczaynego rozſądku ludzi intereſſowanych. Otoż czynności zasługuiące ſobie od nich approbacyą, ſzacunek y pochwały. O! iakże człowiek ieſt nieſprawiedliwym Sędzią czynności moralnych, gdy iaki tylko w nich mieć może upatrzony intereſs.

Przez *porządek* rozumiemy rozporządzenie wielu rzeczy, ściągaiące ſię do pewnego iakiego celu, y zgodnie umiarkowane do wyprowadzenia tego ſkutku, ktory ieſt od nas żądany.

Przyzwoitość zbliża ſię także wiele do ſamego porządku. Jeſt to albowiem związek zgodliwy między wielą rzeczami, z ktorych każda ieſt zdolną ſama przez ſię do doſkonalenia y zachowania drugiey, y przyczynia ſię do utrzymania iey w ſtanie dobrym y korzy-

rzyſtnym. Nie potrzeba przeto mięſzać pożytecznych rzeczy, ſprawiedliwych y uczciwych, ponieważ to ſą trzy wyrazy, wcale od ſiebie rożne. Ale te wyobrażenia lubo maią rożnicę między ſobą, nie maią z tym wſzyſtkim nic przeciwnego w ſobie: ſą to bowiem nieiakie trzy związki, ktore mogą wſzyſtkie zgodnie przyczyniać ſię do iedneyże ſprawy uważaney pod rożnemi okolicznościami. Y nawet ieżeli zaſiągniemy aż do pierwſzego początku, znaydziemy że one wſzyſtkie z iednegoż powſzechnego pochodzą źrzodła, czyli z iednegoż początku, iako trzy gałęzie wychodzą z iednego pnia. Ten powſzechny początek, ieſt to approbacya rozumu. Rozum bowiem approbuie koniecznie to wſzyſtko, co nas prowadzi do prawdziwego ſzczęścia: á iako to wſzyſtko cokolwiek zgadza ſię z doſkonałością człowieka y iego zachowaniem, to

wſzyſtko

wszystko cokolwiek iest według woli Naywyższego Pana, od ktorego on zawisł, y to wszystko cokolwiek zarabia mu na poważenie y szacunek u iego wspołobywatelow, iako to wszystko, mowię, przyczynia się do iego uszczęśliwienia, rozum nie może tylko approbować każdą z tych rzeczy wziętą z osobna, y bardziey ieszcze approbuie, pod rożnemi okolicznościami taką sprawę, w ktorey te wszystkie własności znayduią się ziednoczone.